

Asia Tekijänoikeus koriste-esineisiin

Hakija Anne Paso

Annettu 01.12.2004

LAUSUNTOPYYNTÖ

Teollinen muotoilija Anne Paso (jäljempänä hakija) on pyytänyt 20.10.2004 saapuneella kirjeellään tekijänoikeusneuvoston lausuntoa koivuvaneriasta tehtyjen koriste-esineiden tekijänoikeussuojasta.

Hakija pyytää tekijänoikeusneuvostoa esittämään näkemyksen hänen suunnittelemistaan koriste-esineistä. Kyseessä ovat koottavat koristeet, joiden pakkaus on samalla kortti. Pakkaus sisältää ohuen koivuvaneriarkin, josta osat napsautellaan irti ja kootaan mukana olevan ohjeen mukaan. Pakkauksen sisältä löytyy myös ripustuslanka. Tuotteet on kääritty sellofaaniin ja taustapuolella on postitustarra. Lausuntopyynnön mukaan tämänhetkiset mallit ovat pallo, enkeli, sydän ja possu. Hakija kertoo suunnittelun lähteneen siitä, että hän päätti suunnitella keveitä puisia kuusenkoristeita. Suunnittelun myötä hakija tuli kehittäneeksi uuden liitosmenetelmän, jolle on patentti haussa. Hakija toteaa, että jos tuotteet olisivat tekijänoikeuslain mukaisia teoksia, hän luulee sen olevan riittävä suoja eikä hänen silloin tarvitsisi harkita muita suojauskeinoja.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää luettelon, jonka mukaan taiteellisina teoksina suojataan muun kuvataiteen teoksia sekä taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteita. Kirjallisina teoksina suojataan sekä kaunokirjallisia että selittäviä kirjallisia esityksiä. Pykälän 2 momentin mukaan kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa

sekä muuta selittävää piirustusta. TekijäL 1 §:n luettelo ei ole tyhjentävä, vaan teos voi ilmetä myös muulla kuin säännöksessä mainitulla tavalla.

TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Teos saatetaan TekijäL 2 §:n 3 momentin mukaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Sen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli ylitettävä ns. teoskynnys. Tällä tarkoitetaan sitä, että teoksen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Ideoita, aiheita, keksintöjä, periaatteita, teknisiä ratkaisuja tms. sinänsä ei suojata, vaan teoksen omaperäistä ilmenemismuotoa.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen tekijälle eli fyysiselle henkilölle. Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla; rekisteröintiä tai muita toimenpiteitä ei tarvita. Tekijänoikeuden siirtymistä koskevat TekijäL 27 § - 29 §:n yleiset säännökset.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Tekijänoikeus kuvataiteen tuotteeseen

Kuvataiteen tuote on TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojattu, jos se täyttää tekijänoikeussuojan yleiset edellytykset eli on tekijänsä luovan ilmaisun itsenäinen ja omaperäinen tulos. TekijäL:n esitöiden mukaan "kuvataiteeseen kuuluvaksi luetaan kaikenlainen muotoamistaidete, niin kuin maalaukset, piirustukset, kivi- ja puupiirrokset sekä kuvanveistokset". (Komiteanmietintö 1953:5: Ehdotus laiksi

tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 45) Nykyisin kuvataiteen käsite on laajempi ja sen katsotaan sisältävän esimerkiksi ympäristö- ja mediataiteen.

Kuvataiteen teosten kohdalla teoskynnystä on totuttu pitämään alhaisena. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, s. 65. Oesch, Rainer: Oikeus valokuvaan, s. 293). Tekijänoikeusneuvosto on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut kuvataiteen teoksina tekijänoikeussuojaa saaviksi muun muassa kalenteripyyhkeeseen painetun piirroksen, jossa oli tyylitelty pikkutyttö (lausunto 1991:4), lautapelin pelilaudan (lausunto 1994:7), kahden yhdistyksen toiminnassaan käyttämät tunnukset (lausunto 2001:12) sekä naishahmon siluetin (lausunto 2002:10).

Tekijänoikeus taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteeseen

TekijäL 1 §:n perusteella taideteollisuuden ja taidekäsityön tuotteita suojataan taiteellisina teoksina.

Näistä tuotteista on TekijäL:n esitöissä todettu, että "laki ei suinkaan koske jokaista tuotetta, jota voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsityön tuote tulee osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta, voidaan pitää taiteellisenä teoksena. Asian luonnosta johtuen itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimus on tällöin asetettava varsin korkealle." (Komiteamietintö 1953:5, s. 45)

Käyttötaitteen tuotteille on ominaista, että niiden muoto määräytyy pitkälti tuotteen käyttötarkoituksen mukaan. Mainitusta syystä johtuen tekijänoikeussuojan myöntämiselle käyttötaitteen tuotteille on suhtauduttu käytännössä pidättyvästi. Monille käyttötaitteen tuotteille soveltuu luontevammin suojamuodoksi mallioikeus, josta on säädetty mallioikeuslaissa (221/1971). Periaatteessa ei kuitenkaan ole olemassa estettä sille, että myös käyttötaitteen tuotteet voisivat saada tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla.

Korkein oikeus on ottanut kantaa taidekäsityön tuotteiden teostasoon ja tekijänoikeudelliseen suojaan useissa ratkaisuisaan.

Ratkaisussaan KKO 1971 II 4 korkein oikeus katsoi tekstiilitaiteilijan suunnitteleman ryijyn olevan laissa tarkoitettu taiteellinen teos.

Ratkaisussa KKO 1932 II 267 (makuuhuoneen kalusto) oli kyse siitä, että A oli valmistanut makuuhuoneen kaluston mukailemalla toista, jo markkinoilla olevaa makuuhuoneen kalustoa, jota huonekaluliike B valmisti. B oli valmistanut kaluston tilaamiensa ja omikseen lunastamiensa piirustusten mukaan. Korkein oikeus katsoi, että

makuuhuoneen kalusto ei ollut sellainen taidekäsityön ja taideteollisuuden tuote, jonka muuntelemiseen ja levittämiseen B:llä olisi ollut yksinomainen oikeus.

Ratkaisussa KKO 1975 II 25 (Buster) korkein oikeus perusteli tekijänoikeussuojan epäämistä sisustusarkkitehdin suunnittelemalta sohvakalustolta sillä, ettei sohvakalusto muotoilunsa, rakenteensa ja verhoilunsa puolesta eikä kokonaisuutenakaan olennaisella tavalla eronnut jo ennestään kaupan olleista kalusteista.

Myös tekijänoikeusneuvosto on ottanut kantaa taideteollisuuden tuotteiden tekijänoikeussuojaan useissa lausunnoissaan.

Tekijänoikeusneuvoston lausuntokäytännöstä voidaan mainita esimerkkinä hiljattain annettu lausunto 2004:12, jossa oli kyse koivuvanerista tehdyn seinäkkeen tekijänoikeussuojasta.

Lausuntopyynnössä tarkoitettu seinäke oli valmistettu koivuvanerilevyistä, jotka oli kiinnitetty taipuisaan kumiin. Levyjä kummaltakin puolelta urittamalla oli saatu aikaan vapaasti taivuteltava, tilaa jakava seinäke. Seinäke oli tarkoitettu tilanjakajaksi esimerkiksi toimistotiloihin. Seinäkkeen käyttäjä voi muotoilla seinäkkeen haluamaansa muotoon, kuten vaikkapa kaarevaksi. Seinäkkeen värit olivat koivu, punainen ja musta. Seinäkkeeseen voitiin kiinnittää tukipuu, jota voitiin käyttää esimerkiksi vaatetankona.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto katsoi, tukeutuen erityisesti aikaisempaan oikeuskäytäntöön, että lausuntopyynnössä tarkoitettu, hakijan suunnittelema seinäke ei ollut muodoltaan sillä tavoin itsenäinen ja omaperäinen, että se olisi voitu katsoa taiteelliseksi teokseksi, joka saa tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla. Myöskään seinäkkeessä käytetty tekninen ratkaisu tai idea kiinnittää koivulevyjä taipuisaan kumiin, joka on käyttäjän muotoiltavissa, ei saanut TekijäL 1 §:n mukaista tekijänoikeussuojaa. Seinäke jäi siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Selittävien piirrosten tekijänoikeussuojasta

TekijäL 1 §:n 2 momentin mukaan selittävät piirrokset voivat saada tekijänoikeussuojaa kirjallisina teoksina.

Selittävien piirustusten tekijänoikeussuojaa on käsitelty TekijäL:n esitöissä. Esitöiden mukaan selittävää piirustusta suojataan kirjallisena teoksena sen vuoksi, että "lainsuojan on oltava saman siitä riippumatta, onko jonkin asian esittämistä varten käytetty kirjallista vai kuvallista ilmaisumuotoa" (Komi teammietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 46).

Selittävät piirustukset voivat saada tekijänoikeussuojaa samoin edellytyksin kuin muutkin teokset, eli suojan edellytyksenä on, että selittävä piirros ylittää teostasoon eli on itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä luomistyön tulos.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt selittävien piirustusten tekijänoikeussuojaa muun muassa lausunnoissaan 2002:4 ja 2004:2.

Lausunnossa 2002:4 oli kyse tyrnimarjan kasvuolosuhteita kuvaavan piirroksen suojasta. Tekijänoikeusneuvosto totesi lausunnossaan, että lausuntopyynnössä tarkoitettu tyrnin kasvupaikkaa kuvaava piirustus ei ilmentänyt teostasoon saavuttamiseen vaadittavaa itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä. Tekijänoikeusneuvosto perusteli lausuntoaan sillä, että tyrnipensaiden kasvuolosuhteita ei todennäköisesti edes oltaisi voitu kuvata toisin tyrniä käsittelevään tieteelliseen tekstiin liittyvällä piirustuksella tyrnipensaiden kasvupaikasta ja -olosuhteista ym. johtuen. Tekijän mahdollisuudet omaperäisen ja itsenäisen lopputuloksen luomiseen olivat siten varsin rajatut aiheen käsittelyä ohjaavien erityispiirteiden takia. Lausuntopyynnössä tarkoitettu selittävä piirros jäi siten TekijäL 1 §:n 2 momentin mukaisen tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2004:2 oli kyse tekijänoikeudesta kameran tuotepiirroksiin, järjestelmäkartaan ja ohjekirjaan. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että sille toimitetut digitaalikameran ohjekirjan piirrokset ja kameran järjestelmäkarta olivat selittäviä piirustuksia. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että selittävät piirustukset voivat saada tekijänoikeussuojaa edellyttäen, että ne ovat itsenäisiä ja omaperäisiä eli ylittävät teostasoon. Jotta selittävien piirustukset ylittäisivät teostasoon, niiden tulee olla ilmaisumuodoltaan sillä tavoin omaperäisiä, ettei kukaan muu asiantuntija voisi itsenäisesti päätyä esittämään samoja asioita muodoltaan samanlaisilla piirustuksilla.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto totesi, että sen käsityksen mukaan kameran tai kameran osien teknisiä tietoja ei juurikaan voida kuvata toisin kuin mitä sille toimitetuissa piirustuksissa oli tehty, kun tarkoituksena on ilmentää kameran ja sen eri osien rakennetta selittävällä teknisellä piirustuksella. Tällaisen piirustuksen tekijän mahdollisuudet omaperäisen ja itsenäisen lopputuloksen luomiseen ovat siten erittäin rajatut. Näillä perusteilla tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausuntopyynnössä tarkoitettujen kameran ohjekirjan piirrokset ja kameran järjestelmäkarta eivät ilmentäneet sellaista itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä, jota tekijänoikeussuojan saamiseksi vaaditaan. Kyseiset piirustukset jäivät siten TekijäL 1 §:n mukaisen tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto on tutustunut sille toimittuun, lausuntopyynnön liitteenä olleeseen aineistoon ja lausuntopyynnössä tarkoitettuja puuesineitä esittäviin kuviin. Lausuntopyynnössä tarkoitettut esineet ovat seuraavanlaisia:

Kuva 1, punaiset lovi-pallot. Kuvassa on kolme punaiseksi maalatusta koivuvanerista tehtyä koristepalloa. Pallot on tehty yhteen liitetyistä koivuvanerikappaleista. Palat on liitetty yhteen siten, että osien väliin jää rako. Esine on koottuna pallon muotoinen, kolmiulotteinen koriste-esine.

Kuva 2, puunväriset lovi-pallot. Kuvassa on kolme koivuvanerista tehtyä koristepalloa. Koristepallot ovat muutoin samanlaisia kuin kuvan 1 pallot paitsi että niitä ei ole maalattu.

Kuva 3, lovi-sydämet. Kuvassa on kaksi koivuvanerista tehtyä koristesydäntä. Toinen sydämistä on maalattu punaiseksi ja toinen on puunvärinen. Sydämet on tehty yhteen liitetyistä koivuvanerikappaleista. Palat on liitetty yhteen siten, että osien väliin jää rako. Esineet ovat koottuna sydämen muotoisia, kolmiulotteisia koriste-esineitä.

Kuva 4, lovi-enkeli. Kuvassa on puunvärisestä koivuvanerista tehty koriste-enkeli. Enkeli on tehty yhteen liitetyistä koivuvanerikappaleista. Palat on liitetty yhteen siten, että osien väliin jää rako. Esine on koottuna enkelihahmon näköinen, kolmiulotteinen koriste-esine.

Kuva 5, lovi-possu. Kuvassa on puunvärisestä koivuvanerista tehty koriste-possu. Possu on tehty yhteen liitetyistä koivuvanerikappaleista. Palat on liitetty yhteen siten, että osien väliin jää rako. Esine on koottuna porsaan näköinen, kolmiulotteinen koriste-esine.

Kuva 6, lovi-pakkaukset. Kuvassa on kuusi koivuvanerista tehtyä levyä, joihin on piirretty edellä mainittujen koriste-esineiden kokoamisohjeita sekä kuvia valmiista koriste-esineistä.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, viitaten erityisesti edellä selostettuun aikaisempaan oikeuskäytäntöön, että lausuntopyynnön liitteenä olevista kuvista numero 1, 2, 3, 4 ja 5 ilmenevät, hakijan suunnittelemat puuesineet (pallot, sydämet, enkeli, possu) eivät ole muodoltaan sillä tavoin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne voitaisiin katsoa taiteellisiksi teoksiksi, joka saisivat tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla. Nämä tuotteet jäävät siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sen näkemyksen mukaan kuvan 6 pakkauksiin sisältyvät piirustukset ovat selittäviä piirroksia. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että mainitut piirrokset eivät ole ilmaisumuodoltaan niin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne yltaisivät tekijänoikeussuojan saamiseksi vaadittavaan teostasoon. Pakkauksiin sisältyvät piirrokset jäävät siten TekijäL 1 §:n 2 momentin mukaisen tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Selvyyden vuoksi tekijänoikeusneuvosto toteaa, että kaikissa hakijan tarkoittamissa esineissä käytetty tekninen ratkaisu tai idea koota koriste-esineitä koivuvanerista tehdyistä osista, ei sinällään saa TekijäL 1 §:n mukaista tekijänoikeussuojaa.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa lopuksi, että se ei toimivaltansa puitteissa voi ottaa kantaa muiden lakien kuin tekijänoikeuslain soveltamiseen. Tekijänoikeusneuvosto ei siten voi ottaa kantaa siihen, voisivatko lausuntopyynnössä tarkoitetut esineet tai niissä käytetty tekninen ratkaisu mahdollisesti saada suojaa esimerkiksi mallioikeuslain tai hyödyllisyysmallilain nojalla.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Katariina Sorvari, Marit Hohtokari, Stig Henriksson, Päivi Liedes, Kirsi-Marja Okkonen, Risto Ryti, Markku Uotila, Kai Nordberg, Satu Kangas, Ritva Hanski-Pitkähöski ja Arto Alaspää.